

Jordi BOLÓS, *Diccionari de la Catalunya medieval* (ss. VI-XV), Edicions 62, Barcelona, 2000. 270 pp. (Col·lecció El Cangur, 284).

En els darrers temps, la producció editorial en matèria històrica ha insistit en determinats productes que pretenen ser alhora eines auxiliars de treball i vies de divulgació. En aquesta franja han assolit especial renom atles i diversos glossaris, lèxics o diccionaris d'història. Aquests compten amb reconeguts models internacionals¹, enllacen amb destacades aportacions sectorials —pel que fa a l'edat mitjana són notoris el “lèxic” de Fedou² i el “vocabulari” de Bonnassie³— i han generat específiques aportacions catalanes, ja sigui abordant tractaments globals des de dimensions de caire escolar⁴ o assumint un enfocament específic sobre la història de Catalunya, com en la coneguda obra col·lectiva dirigida per Jesús Mestre⁵. És evident que tot plegat denota un interès per la història i, també, un afany per a obrir vies de comunicació per tal que la ciència històrica no resti encerclada entre especialistes sinó que sigui compartida per un públic que trobarà, en aquestes obres, fórmules perquè les coses es puguin dir pel seu nom sense que aquest sigui sinònim de cripticitat. La sensació d'existir una veritable demanda en aquest vessant, especialment quan es pot enllaçar amb el saludable afany de la col·lectivitat social per a conèixer les pròpies arrels, ha incitat el món editorial a insistir en una doble combinació entorn als diccionaris d'història, en fer-hi coincidir Catalunya i l'edat mitjana. En aquest sentit, Edicions 62 el 1999 publicava el “Diccionari de l'any 1000 a Catalunya” de Núria Sadurní i pocs mesos després aporta el “Diccionari de la Catalunya Medieval (ss VI-XV)” escrit per Jordi Bolós.

L'atractiu que es pugui sospitar inherent a aquest darrer títol s'incrementa pel plantejament que proposa l'autor, molt prometedori en emmarcar l'estricta diccionari amb una introducció pensada com una breu posada al dia d'allò que s'està investigant en el medievalisme català i amb una selecció de la bibliogràfica bàsica. Així, s'embolcalla una tria de vocables que també es presenta com a novedosa, en

¹Entre els més coneguts: Chris COOK, *Diccionario de términos históricos*, Alianza Editorial, Madrid, 1993; Katherine BOYD (dir.), *Diccionari d'història Universal Chambers*, Barcelona, Edicions 62, 1995; Alberto DE BERNARDI, Scipione GUARRACINO, *Diccionario de historia*, Madrid, Anaya & Mario Mucknik, 1997; Michel MOURRE, *Dictionnaire encyclopédique d'histoire*, Poitiers, Larousse-Bordas, 1997, 4 vols.

²René FEDOU, *Léxico de la Edad Media*, Madrid, Taurus, 1982.

³Pierre BONNASSIE, *Vocabulario básico de la historia medieval*, Barcelona, Crítica, 1988.

⁴Mercè ROSSELL; Manuel SÁNCHEZ, *Diccionari d'Història. Lèxic dels fenòmens històrics*, Barcelona, Castellnou Edicions, 1995.

⁵Jesús MESTRE (dir.), *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1992.

"Anuario de Estudios Medievales", 30/2 (2000)

pretendre incorporar els elements més variats d'una història que, certament, si vol ser completa, ha d'integrar els diferents vessants de la vida i de l'organització dels éssers humans que l'alenen.

Tanmateix, si el plantejament és engrescador, el tractament és decebedor i molt sorprenent, d'una sorpresa altament desagradable per qui s'hi apropa des del coneixement del món medieval català. En primer lloc, dins d'un capítol que es presenta com a *Disciplines i especialitats. Estat actual de la recerca* hom hi espera trobar una reflexió entorn del medievalisme català, sens dubte adaptada a les limitacions inherents a la mateixa publicació pel que fa a espai i desenvolupament, però homologable a les quatre anàlisis que han abordat el mateix enunciat en el darrer quart de segle —Batlle-Ferrer (1978)⁶, Salrach (1988)⁷, Salrach (1995)⁸ i Riera (1997)⁹—. A diferència d'aquests treballs precedents, la visió de Bolòs manca d'un discurs crític coherent, ofereix uns judicis de valor molt singulars —“els estudis de Hamilton o de P. Vilar han tingut continuïtat en l'aportació feta per C. Argilés” (p. 10), per exemple—, no és capaç de copsar les línies d'investigació més vigoroses i es centra en una estranya selecció de determinats noms agrupats en un petit nombre de camps, cosa que palesa tant unes evidents dificultats de comprensió de diferents àmbits punters en la recerca —poder, fiscalitat, alimentació, territori, gènere...— com, sobretot, l'estranya absència de molts autors als que debem destacades aportacions en els més diversos àmbits (Adell, Balaña, Balaguer, Barral, Benet, Benito, Carbonell, Cirlot, Claramunt, Dalmases, Epalza, Feliu, Fernández Trabal, Garí, Gonzalvo, Gros, Iglesia, Jaspert, Fariás, Lalinde, López, Morelló, Mutgé, Ortí, Pladevall, Ponsich, Ribalta, J. Riera, Rivera, Romano, Ruiz Doménec, Sabaté, Salrach, Samsó, Sénnac, Sureda, Udina, Verdés, entre molts altres). Aquestes greus mancances són fruit de la ignorància de l'autor o de què ha intitulat “estat actual de la recerca” el seu particular llistat d'amistats? No gosaria imaginar aquesta darrera possibilitat si no fos perquè últimament l'entorn medievalista s'ha vist esquitxat per reiterats tractaments esbiaixats on la invocació d'anàlisis serioses dona pas, en realitat, a un amiguisme que allunya la producció historiogràfica del rigor científic i

⁶Carme BATLLE; Maria Teresa FERRER, *Balanz de les activitats historiogràfiques referent a l'edat mitjana a la postguerra franquista*, “Cuadernos de Historia Económica de Cataluña”, XIX (Barcelona, 1978), pp. 321-330.

⁷Josep Maria SALRACH, *Balance crítico y perspectivas de la producción historiográfica sobre historia medieval catalano-balear en la década 1975-1986*, “Studia Historica- Historia Medieval”, V (Salamanca, 1988), pp. 95-139.

⁸Josep Maria SALRACH, *Noves recerques i interpretacions sobre història medieval general i de Catalunya en particular*, “Balma”, 2 (Barcelona, 1995), pp. 83-95.

⁹Antoni RIERA, *La historia medieval en Cataluña (1990-1995). Un balance breve de las últimas investigaciones*, “Anuario de Estudios Medievales”, 27 (Barcelona, 1997), pp. 501-567.

“Anuario de Estudios Medievales”, 30/2 (2000)

obliga als ressenyadors a fer com Pere Balañà en comentar el catàleg de l'exposició l'"Islam a Catalunya", on va haver d'insertar la llista d'especialistes estranyament absents¹⁰.

Aquesta hipòtesi d'explicació torna a planar en llegir l'estranya selecció de les 40 obres que Bolòs presenta com a bàsiques per al coneixement de la història medieval de Catalunya. En el llistat s'hi aprecien pregones i injustificades absències i, en canvi, hi estan col·locades aportacions molt secundaries, com fins i tot un capítol aparegut en una publicació d'un ateneu popular de Lleida.

Tot això, però, és el preàmbul que emmarca l'obra específica. I, certament, a nivell de sorpreses, la introducció sols és una presentació. Perquè, en realitat, allò més sorprenent del llibre es l'exagerada —i intolerable— quantitat d'errades conceptuals en les definicions proposades. Un gruix molt elevat d'equivocacions vulnera coneixements que gairebé són de cultura general, com presentar Arnau Mir de Tost com a fundador del vescomtat d'Àger (p. 260); definir el Perpinyà medieval com a ciutat i no com a vila (p. 76); situar el sorgiment del marquesat de Camarasa el 1330 quan ja és prou divulgat que neix al segle XVI (p. 166); entendre que Balaguer fou capital del comtat d'Urgell des de poc després de la conquesta al segle XII (p. 39-40 i 254) o perfilar una dimensió territorial per al bisbat de Besalú malgrat el seu conegut caràcter personal i monacal palatí (p. 46). La actualització de conceptes aportats per la bibliografia recent brilla completament per la seva absència en les temàtiques més diverses (cartografia medieval, carreratge, casa forta, extensió dels trinitaris...). En molts altres casos sobresurt un estrany distanciament de tota la bibliografia especialitzada, tant la més recent com la més tradicional, tal com succeeix en llegir que els batlles reials *exercien la jurisdicció civil i criminal* (p. 43) o en pensar que les entitats nobiliàries eren creades a la baixa edat mitjanad'una *manera purament honorífica* (p.166). Concorden aquestes afirmacions amb què totes les figures institucionals acumulen destacades errades en la seva definició —batlle, capità general, castlà, veguer...—, o aporten espectaculars confusions, com en el cas del virrei medieval. Precisament, hi manca la presència d'institucions de gran pes en la vida del país, començant pels alts càrrecs —el vigerent i el governador de Catalunya, el governador dels comtats de Rosselló i Cerdanya, els procuradors reials dels mateixos comtats— i seguint per oficials especials —virreis, comissaris— i d'altres menors —el cort, el capità—, a més dels ordenaments propis de les entitats nobiliàries. De fet, són nombrosos els conceptes que incidiren fortament en la vida medieval i aquí no hi són o són tractats insuficientment, deixant força descoberts

¹⁰Pere BALAÑÀ, *Un catàleg unidireccional*, "Avui. Cultura", Barcelona, 25 de febrer de 1999, p. XIII.

"Anuario de Estudios Medievales", 30/2 (2000)

aspectes molt diversos, com elements exactius de la mida del delme castlà o la quèstia, els vessants imbricats en el desplegament jurídic i administratiu derivat de la recepció del Dret Romà o la mateixa existència de totes les entitats nobiliàries creades a la baixa edat mitjana. Concorda aquesta absència amb les mancances evidenciades en tots els termes de contingut territorial—ciutat, vila— (es gravíssim hores d'ara dir que una vila baixmedieval és una població “de mida mitjana, a mig camí entre els pobles i les ciutats” —p. 262—), vegueria (és estrambòtica la disquisició entre “vegueria comtal” i “vegueria reial” i sols reflecteix el desconeixement de l'autor tant de l'espai altmedieval com de l'ordenament territorial baixmedieval —p. 259—), les parròquies (amb la incapacitat per a establir les seves diferents fases formatives), els ardiaconats (no tots concorden amb deganats) i un llarg etzètera. En la mateixa línia, molts dels episodis històrics recollits expressen o aboquen a errades i imprecisions: ni Sardenya va passar a dependre de Jaume II de Catalunya-Aragó a partir del tractat d'Anagni (1295) (p. 22) ni el comtat d'Empúries restà en mans reials des de la mort del comte Hug VI (p. 110). Sorprenentment, aspectes que formen part del noticiari recent també acumulen errades, com és el cas del llistat del congressos d'Historia de la Corona d'Aragó (el previst pel 2000 no s'anuncia en la dualitat Barcelona-Lleida —p. 84—).

No voldria semblar exagerat. Algunes definicions són correctes o si més no passables. Valgui dir, però, que allò que se salva més encertadament sovint concorda, a voltes mot a mot, amb continguts exposats al “Diccionari d'Història de Catalunya” dirigit per Jesús Mestre. Per bé que el mateix Jordi Bolòs confessa que la seva obra “deu molt” a l'anterior (p. 7), l'ocasió d'extreure els termes medievals hauria merescut una aportació més personal i elaborada.

Aquesta orientació, el desorientador contingut de les parts complementàries i, sobretot, l'elevat nombre d'errades imposen unes sèries reflexions. D'antuvi, és clar que aquesta obra s'emmarca en un context de creixent banalització del fet de publicar. Diversos factors —presses editorials, deformació dels incentius institucionals a la recerca i publicació, complicitat en l'errada, vanitats personals, recerques no empeses solament per l'afany científic...— poden incitar actualment els autors a sacrificar el rigor en els propis mots per raó d'una sensació de pressa per publicar. I, certament, gran part de la lectura actual sembla moltes vegades una procellosa navegació on cal destriar no sols la banalitat sinó, fins i tot, errades no absentes de frivolitat. Diverses actituds, justificades en la bonhomia, a la pràctica esdevenen còmplices d'aquesta situació i contribueixen a la confusió, com poden ser les commiseracions amb els autors que comporten cortines de silenci. Per altra costat, la credulitat vers els suposats experts en la matèria accentua, en el lector no format, una via d'extensió de l'errada. Per això, un dels sectors que en resulta més perjudicat és, precisament, un dels que hauria de ser més mimat: la divulgació. La present obra

“Anuario de Estudios Medievales”, 30/2 (2000)

n'és una mostra paradigmàtica. Serà llegida per gent no especialitzada que podrà trobar-la tant en llibreries de la ciutat com en paperies de poble o en quioscos, gràcies a la bona distribució de l'editorial, alhora que, de manera destacada, fornirà una de les bases de la formació de les futures generacions pel seu destacat ús en l'ensenyament secundari, tant per part dels alumnes com dels mateixos docents. Les errades del llibre, doncs, tindran un efecte multiplicador, que es reflectirà en els coneixements comuns i en el bagatge dels futurs universitaris.

FLOCEL SABATÉ
Universitat de Lleida

The «Book of Prophecies» edited by Christopher Columbus Roberto RUSCONI, Historical and Textual Editor; Blair SULLIVAN, Translator, University of California Press, Berkeley, Los Angeles-London, 1997. XIV + 419 pp. (Repertorium Colombianum, volume III).

El «Libro de las Profecías» de Cristóbal Colón constituye el volumen III de la Serie «Repertorium Colombianum». Esta colección—fundada por el Prof. Fredi Chiappelli, de la Universidad de California—, y dirigida, en la actualidad, por Geoffrey Symcox, bajo los auspicios del «Center for Medieval and Renaissance Studies» de la citada Universidad, es una actualización de la «Raccolta Colombiana», creada en 1892, con motivo del Cuarto Centenario Colombino, y pretende poner al alcance de los estudiosos las fuentes contemporáneas al Descubrimiento de América. Publica las fuentes en páginas enfrentadas: a un lado el texto en su lengua original y en la otra la traducción al inglés moderno. El propósito del actual «Repertorium» es editar las fuentes del período comprendido entre el primer viaje de Colón y la conquista de México por España, aunque algunos volúmenes sobrepasen este período cronológico.

Entre los proyectos que tenía Colón durante el tiempo que permaneció en Granada después de regresar de su tercer viaje a América y antes de emprender el cuarto, figura la compilación de un manuscrito al que su hijo natural, Fernando, se refería como el *Libro de las Profecías*. El *Libro de las Profecías* fue concebido desde un principio como una colección de textos bíblicos y «autoridades» sacados de los padres de la Iglesia y de los teólogos y canonistas medievales. Su propósito era situar dentro del esquema histórico de la salvación de la raza humana el descubrimiento de las Indias, presentado como el primer paso hacia la liberación de Jerusalén y de la Tierra Santa de los musulmanes, y asignar a Cristóbal Colón un papel preeminente en estos acontecimientos. El libro tenía que ser presentado a los Reyes Católicos,

"Anuario de Estudios Medievales", 30/2 (2000)